

СТАНОВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ НОРМИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГРУПОВЕ ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Олійничук Р.П., к.ю.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

Проаналізовано проект Кримінального кодексу України, підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України, у частині, що стосується групового порушення громадського порядку. Охарактеризовано норми про кримінальну відповідальність за групове порушення громадського порядку в діючому Кримінальному кодексі України. Розглянуто проекти удосконалення Кримінального кодексу України 2001 року.

Ключові слова: громадський порядок, групове порушення громадського порядку, кримінальна відповідальність за групове порушення громадського порядку.

Олійничук Р.П. СТАНОВЛЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ НОРМЫ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ГРУППОВОЕ НАРУШЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА В НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЕ / Тернопольский национальный экономический университет, Украина
Проанализирован проект Уголовного кодекса Украины, подготовленного рабочей группой Кабинета Министров Украины, в части, касающейся группового нарушения общественного порядка. Охарактеризованы нормы об уголовной ответственности за групповое нарушение общественного порядка в действующем Уголовном кодексе Украины. Рассмотрены проекты усовершенствования Уголовного кодекса Украины 2001 года.

Ключевые слова: общественный порядок, групповое нарушение общественного порядка, уголовная ответственность за групповое нарушение общественного порядка.

Oliynychuk R.P. FORMATION LEGISLATIVE PROVISIONS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE GROUP PUBLIC NUISANCE IN THE INDEPENDENT UKRAINE / Ternopil national economic university, Ukraine

The purpose of this paper is to study the process of the law on criminal liability for breach of the peace group in the independent Ukraine.

The tasks of this paper are to analyze the project of Criminal Code of Ukraine, prepared by a working group of the Cabinet of Ministers of Ukraine, as it relates to group violations of public order; to characterize the rules of criminal liability for breach of the peace group in the current Criminal Code of Ukraine; to consider the improvement projects of Criminal Code of Ukraine 2001.

In the paper are argued that at the time of independence Ukraine criminal legal relations regulated by the Criminal Code (CC) of the Ukrainian SSR in 1960. However, by the time ripe urgent need to modernize the criminal legislation to the newly independent state. The advent of the Criminal Code to Ukraine in 1993-1994, that included many provisions of the model legislation - the Model Criminal Code for the states – members of CIS is an important step in reforming the criminal law, in particular rules that established the group responsible for the public disorder in an independent Ukraine.

Found that at this time in accordance with Art. 293 of the Criminal Code of Ukraine in 2001 breach of the peace group referred to as crimes against public order and morals, are in a separate group and included in Chapter XII of the Criminal Code of Ukraine. That public danger acts provided for in this section is that they cause or threaten the infliction of harm to public order and morality. The totality of these relations and is a generic object of these crimes.

Reform of modern criminal law continues. Currently there are several versions of the project of Criminal Code. The first option is as follows: the project special part of the Criminal Code is divided into two books: "Crimes" (the act, the commission of which is high on the degree of risk to individuals, society or the state, a type of punishment for a crime should be in prison, including life, committing a crime will face as a result of a criminal record) and "criminal offenses" (the act, the commission of which is low in the degree of risk to individuals, society or the state, the commission of offenses will have legal consequences such as imprisonment and conviction entity; main criteria such a distinction to be the gravity of the criminal offense for individuals, society and the state and type of criminal consequences).

The second option is that we should adopt a separate Criminal Code of Ukraine on criminal offenses, which provide for the regulation of liability for criminal offenses.

Based on the analysis of the genesis of criminal liability for breach of the peace group since independence Ukraine could be argued that the final fixing of responsibility for public disorder group was the adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001. However, as prove destabilizing processes in Ukrainian society, due to the suspension of European integration, ripe urgent need to radically transforming the group responsible for such actions, which is the prospect of our future research.

Key words: public peace, group public nuisance, criminal liability for breach of the peace group.

Як свідчить історія незалежної України, дестабілізаційні процеси, що супроводжувались груповим порушенням громадського порядку, відбувалися неодноразово. На цьому етапі її розвитку спостерігається високий ступінь нестабільності в громадянському суспільстві України в наслідок призупинення євроінтеграційних процесів, що зумовлює необхідність пошуку шляхів досягнення компромісу між активістами євроінтеграційного руху та працівниками правоохоронних і судових органів. У такому контексті актуальним завданням є формування підходів стосовно притягнення до адекватної відповідальності за групове порушення громадського порядку із одночасним дотриманням законних прав та інтересів як порушників, так і представників правоохоронних і судових органів.

Необхідність удосконалення регулювання правовідносин у нестабільному суспільстві актуалізує наукові пошуки в сфері забезпечення громадського порядку та встановлення оптимальної відповідальності за його порушення, особливо групою осіб, що є вкрай небезпечним суспільним явищем, оскільки є висока ймовірність трансформації в соціально загрозові форми та вчинення більш тяжких злочинів (вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, масових заворушень, хуліганств, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини).

Недосконалість правової норми, яка передбачає відповідальність за групове порушення громадського порядку, та труднощі в її практичній реалізації, зумовлює необхідність її удосконалення. У цьому напрямі важливо враховувати передумови та результати становлення законодавчої норми про кримінальну відповідальність за групове порушення громадського порядку в незалежній Україні.

Актуальність вказаної проблематики посилюється у зв'язку з розробкою проекту КК відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України (затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року) та відповідного Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р.) [17; 12]. Відповідно до п.2.2 цього Плану, Кабінет Міністрів України пропонує розробити та подати в установленому порядку проекти Кодексу України про кримінальні проступки та закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо розмежування правопорушень залежно від ступеня їх суспільної небезпеки, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі.

З огляду на вищезазначене, дослідження процесу становлення законодавчої норми про кримінальну відповідальність за групове порушення громадського порядку в незалежній Україні має актуальне значення.

Питання кримінальної відповідальності за окремі злочини проти громадського порядку розглядалися в працях таких сучасних українських вчених: І.М. Копотуна, Л.О. Кузнецової, В.В. Налуцишина, В.В. Кузнецова та ін. Так, дослідження І.М. Копотуна присвячене громадському порядку як об'єкту кримінально-правової охорони [4]. Л.О. Кузнецова та В.В. Налуцишин ґрунтовно дослідили різні аспекти кримінально-правової відповідальності за хуліганство [10; 11]. Монографічна робота В.В. Кузнецова висвітлює проблему кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності [9]. Однак, незважаючи на досить значні наукові здобутки в цьому напрямі, багато аспектів даної проблематики, зокрема становлення законодавчої норми про кримінальну відповідальність за групове порушення громадського порядку в незалежній Україні, залишаються малодослідженими.

Метою статті є дослідження процесу законодавчого закріплення кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку в незалежній Україні.

На момент проголошення незалежності України кримінально-правові відносини регулювалися Кримінальним кодексом (КК) УРСР 1960 року [8]. Однак на той час визріла нагальна потреба в модернізації кримінального законодавства відповідно до вимог молодій незалежній державі. Поява проектів Кримінального кодексу України в 1993-1994 рр., які врахували чимало положень модельного законодавства – Модельного КК для держав – членів СНД – є важливим етапом реформування кримінального законодавства і, зокрема, норми, яка встановлювала відповідальність за групове порушення громадського порядку в незалежній Україні. Деяко відмінне від тогочасної регламентації норми про відповідальність за групове порушення громадського порядку пропонувалося в проекті Кримінального кодексу України,

підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України, що був прийнятий за основу нового кримінального законодавства [6; 7].

У проекті КК, підготовленого робочою групою Кабінету Міністрів України, відповідна норма (ст. 268 “Групове порушення громадського порядку: Організація групових дій, що грубо порушують громадський порядок або спричинюють порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій, а також активна участь у таких діях – караються штрафом від п’ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років”) знайшла закріплення у Розділі XII “Злочини проти громадського порядку та моральності”, на відміну від проекту Кримінального кодексу України, підготовленого за завданням Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби зі злочинністю (у якому відмовилися від криміналізації вказаних дій) [7, 104; 6, 152-163].

Порівняння вказаної редакції кримінально-правової норми зі ст.187-3 КК УРСР 1960 р. [8] дозволяє зробити такі висновки:

- по-перше, була змінена назва відповідної статті в бік уточнення;
- по-друге, загалом форми групового порушення громадського порядку залишилися без змін (окрім виключення в проекті КК такої форми, як групові дії, пов’язані з явною непокорю законним вимогам представників влади);
- по-третє, розширені в проекті КК місця вчинення злочину (замість державних або громадських підприємств, установ, організацій – вказано на підприємства, установи та організації незалежно від форм власності);
- по-четверте, пом’якшені види покарання (ст.187-3 КК УРСР 1960 р. передбачала покарання у виді позбавлення волі, виправних робіт, а також штраф; ст.268 проекту КК – обмеження волі, арешт та штраф).

Проведений порівняльний аналіз загалом дозволяє стверджувати про певну наступність у реалізації реформування кримінального законодавства.

У подальшому законотворчий процес не закінчився, а отримав логічний розвиток у відповідних (у 3-х читаннях) сесійних розглядах Верховною Радою України проекту КК. Розгляд парламентом вказаного проекту КК у першому читанні та подання на друге не вплинув на внесення змін до запропонованої редакції ст.268.

При розгляді проекту КК у другому читанні Верховною Радою України народними депутатами були запропоновані суттєві зміни до згаданої статті. Так, народний депутат Є.Л. Смірнов навіть запропонував виключити відповідну статтю з проекту КК, що не було враховано [13, 177].

Народний депутат В.В. Медведчук запропонував диспозицію статті 268 викласти в такій редакції: “Організація групових дій, заборонених чинним законодавством, або з порушенням передбаченого законом порядку вчинення певних дій, у разі грубого порушення ними громадського порядку або спричинення ними суттєвого порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій, а також активна участь у таких діях” [13, 177]. Щодо вказаної пропозиції в порівняльній таблиці було зазначено, що вона врахована частково. Взята до уваги, хоча, на наш погляд, й не буквально, думка депутата про уточнення ознак об’єктивної сторони, а саме, що грубе порушення громадського порядку та спричинення суттєвого порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій – це не ознаки дії, а наслідки. Також відповідний аналіз редакції статті, яка була прийнята в другому читанні, дозволяє зробити висновок про неврахування окремих важливих пропозицій депутата. Виникає логічне питання: яка користь від вказаних положень і чому вони не були прийняті? На нашу думку, В.В. Медведчук логічно вказав на протиправність (“заборонених чинним законодавством”) та певні умови (“з порушенням передбаченого законом порядку вчинення певних дій”) кримінальної протиправності групового порушення громадського порядку. Цікаво, що вказані положення фактично підтримав і знову запропонував народний депутат Б.Я. Беспалий при розгляді проекту КК у третьому читанні, однак вони знову були відхилені [14, 148]. Згадані пропозиції не знайшли підтримки, оскільки народні депутати вирішили, що

додаткові ознаки груповому порушенню громадського порядку не потрібні, і його нескладно відмежувати від суміжних правопорушень та від обставин, що виключають злочинність діяння.

Лише одна пропозиція була повністю врахована: народний депутат І.М. Пилипчук запропонував у санкції статті 268 слова “від п’ятнадцяти до тридцяти” замінити на слова “від двадцяти до п’ятдесяти” [13, 177]. Тобто, дещо був збільшений розмір штрафу за вказані протиправні дії.

Під час розгляду проекту КК у третьому читанні, народні депутати О.Г. Старинець та А.О. Білоус запропонували виключити з санкції такий вид покарання, як обмеження волі, що й було враховано [14, 148].

Відповідні законодавчі пропозиції логічно знайшли реалізацію в ст.293 КК, який був прийнятий остаточно Верховною Радою України 5 квітня 2001 р.

Базовими концептуальними положеннями нового Кримінального кодексу України, як підсумовують відомі криміналісти В.Я. Тацій та В.В. Сташис, стали такі положення: “...закріплення в кодексі принципу особистої та винної відповідальності фізичних осіб; поширення в КК положень, спрямованих на посилення боротьби з організованою злочинністю; розширення системи покарань, альтернативних позбавленню волі; формування санкцій Особливої частини від менш суворих покарань до більш суворих; остаточна відмова від смертної кари як виключної міри покарання; встановлення довічного позбавлення волі лише за злочини, що пов’язані з умисним вбивством людини за обтяжуючих обставин; зниження покарання у вигляді позбавлення волі за необережні злочини; введення у Кодекс низки нових норм, що забезпечують можливість звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; введення до Особливої частини низки заохочувальних норм, що стимулюють позитивну посткримінальну поведінку винного; декриміналізація діянь, суспільна небезпечність яких не є великою, і боротьба з якими вважається достатньою шляхом застосування заходів адміністративно-правового, дисциплінарного, цивільно-правового або іншого впливу” [16, 4].

Разом із тим, як стверджує П.В. Коляда, чимало норм КК України 2001 р. не є досконалыми через те, що нове кримінальне законодавство приймалося у форсованому режимі, дуже обмежений термін було відведено на введення його в дію, не було внесено відповідних змін до багатьох нормативно-правових актів тощо [2, 17].

Зараз, відповідно до ст.293 КК, групове порушення громадського порядку відносять до злочинів проти громадського порядку та моральності, які виділені в окрему групу й увійшли до Розділу XII Особливої частини КК України. Тобто, суспільна небезпека діянь, що передбачені в цьому розділі, полягає в тому, що вони заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння шкоди громадському порядку та моральності. Сукупність цих відносин і є родовим об’єктом зазначених злочинів.

Виходячи з безпосередніх об’єктів, ці злочини можуть бути поділені на два види:

- 1) злочини проти громадського порядку (групове порушення громадського порядку – ст.293; масові заворушення – ст.294; заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, – ст.295; хуліганство – ст.296);
- 2) злочини проти суспільної моральності (наруга над могилою – ст.297; нищення, руйнування чи псування пам’яток історії або культури – ст.298; жорстоке поводження з тваринами – ст.299; ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, – ст.300; ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів – ст.301; створення або утримання місць розпусти і звідництва – ст.302; проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією – ст.303; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – ст.304) [5, 359-360].

Реформування сучасного кримінального законодавства продовжується. Наразі існують декілька варіантів проекту КК. Перший варіант полягає в такому: у проекті КК Особлива частина поділена на дві книги: “Злочини” (діяння, вчинення яких становить високу за ступенем небезпеку для особи, суспільства чи держави; одним з видів покарання за вчинення злочину має бути позбавлення волі, у тому числі довічне; вчинення злочину матиме як наслідок судимість особи) та “Кримінальні проступки” (діяння, вчинення яких має низьку за ступенем небезпеку для особи, суспільства чи держави; вчинення проступків не матиме таких правових

наслідків, як позбавлення волі та судимість особи; основними критеріями такого розмежування мають бути ступінь небезпеки кримінально-караного діяння для особи, суспільства та держави і вид кримінально-правових наслідків) [3, 5].

Книга друга Особливої частини КК у Розділі VII “Кримінальні проступки проти громадського порядку та моральності” повинна передбачати, на думку авторів проекту КК, норму про відповідальність за групове порушення громадського порядку (ст.509) [3, 5].

Другий варіант полягає в тому, що слід прийняти самостійний Кодекс України про кримінальні проступки, у якому передбачити регламентацію відповідальності за кримінальні проступки. Тобто такий шлях зводиться не до виділення в Особливій частині КК України нового конструктивного елементу Книги 2 “Кримінальні проступки”, а до надання цим проступкам самостійної правової регламентації в окремому нормативному акті [15, 87].

Розділ 21 “Кримінальні проступки проти громадського порядку та моральності” другого варіанту проекту КК також передбачає й норму про відповідальність за групове порушення громадського порядку (ст.133) [1, 46]. Тобто, таке посягання пропонується визначити не злочином, а кримінальним проступком в обох варіантах проекту КК. На нашу думку, це перший крок до перегляду ставлення до таких протиправних дій, як до злочинних.

На основі аналізу генезису кримінальної відповідальності за групове порушення громадського порядку за часів незалежності України можна стверджувати, що остаточне закріплення відповідальності за групове порушення громадського порядку відбулося з прийняттям Кримінального кодексу України в 2001 році. Однак, як засвідчують дестабілізаційні процеси в українському суспільстві, зумовлені призупиненням євроінтеграції, визріла нагальна потреба в кардинальній трансформації відповідальності за такі групові дії, що є перспективами наших наступних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про кримінальні проступки. Проект. – К.: Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, 2008. – 61 с.
2. Коляда П.В. Окремі аспекти практичного застосування Кримінального кодексу України / П.В. Коляда // Новий Кримінальний кодекс України : Питання застосування і вивчення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25-26 жовт. 2001 р. / редкол. : Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. – К.-Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 15-19.
3. Концепція державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні та відповідні законопроекти. – К. : [б.в.], 2007. – 240 с.
4. Копотун І.М. Громадський порядок як об’єкт кримінально-правової охорони : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
6. Кримінальний кодекс України : проект / [Вноситься комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби із злочинністю]. – К. : [б. в.], 1993. – 181 с.
7. Кримінальний кодекс України : проект / [Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України ; Українська правнича фундація]. – К. : Право, 1994. – 152 с.
8. Кримінальний Кодекс України від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР від 12 січня 1961 р. – № 2. – Ст. 14.
9. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі : монографія / Кузнецов В.В. – К. : ТОВ НВП “Інтерсервіс”, 2012. – 908 с.
10. Кузнецова Л.О. Кримінальна відповідальність за хуліганство: порівняльно-правове дослідження : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Кузнецова Лариса Олександрівна. – К., 2011. – 308 с.

11. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст.296 КК України) : [монографія] / Налуцишин В.В. – Х. : Харків юридичний, 2009. – 252 с.
12. План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р., № 1153-р) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1153-2008-%F0>
13. Порівняльна таблиця до проекту Закону України “Кримінальний кодекс України (Особлива частина)”. Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України (2 читання) // Верховна Рада України. – Сектор реєстрації законопроектів. – № 1029. – К. : [б.в.], 2000. – 306 с.
14. Порівняльна таблиця до проекту Закону України “Кримінальний кодекс України (Особлива частина)”. Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України (3 читання) // Верховна Рада України. – Сектор реєстрації законопроектів. – № 1029. – К. : [б.в.], 2001. – 251 с.
15. Порівняльна таблиця до проекту Закону України “Кримінальний кодекс України” (редакція, у зв’язку із запровадженням кримінальних проступків). – К. : Національна комісія із зміцнення демократії та утвердження верховенства права, 2008. – 103 с.
16. Тацій В. Новий Кримінальний кодекс України / В. Тацій, В. Сташис // Право України. – 2001.– № 7. – С. 3-11.
17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. “Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів” : Указ Президента України № 311/2008 від 8 квітня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – С. 20. – Ст. 838.

УДК 343.2.01 (477)

ABOUT THE MEASURES OF CRIMINAL LAW NATURE IN RELATION TO LEGAL ENTITIES

Shehovtsova L.I., candidate of juridical sciences, associate professor

Zaporizhzhya national university

This paper describes innovations in the Criminal Code, the criminal liability of legal persons. On May, 23, 2013 Verkhovna Rada of Ukraine passed the Law "About making alterations to some legislative acts of Ukraine in relation to fulfilling the plan of actions in relation to liberalization of visa regime by European Community for Ukraine in relation to responsibility of legal entities". This law is enter a new division to General part of Criminal Code of Ukraine – Division oXIV1 "Measures of criminal law nature in relation to legal entities". The article also lead perspective of scientists and legal practitioners on the introduction of the Criminal Code of Ukraine liability of legal persons.

Key words: legal entity, criminal liability, action under the criminal law, punishment, authorized persons, undue advantage.

Шеховцова Л.И. О МЕРАХ УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА ОТНОСИТЕЛЬНО ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье описываются нововведения в Уголовный кодекс Украины, касающиеся уголовной ответственности юридических лиц. 23 мая 2013 года Верховная Рада Украины приняла Закон «О внесении изменений в законодательные акты Украины относительно выполнения Плана действий по либерализации Европейским Союзом визового режима для Украины касательно ответственности юридических лиц». Этим законом вводится новый раздел в Общую часть Уголовного Кодекса Украины – Раздел XIV1 «Меры уголовно-правового характера относительно юридических лиц». Также в статье приводятся точки зрения ученых и юристов-практиков относительно введения в Уголовный кодекс Украины ответственности юридических лиц.